

TRANSKÜLTÜREL HEMŞİRELİK

Ebru ÖZTÜRK^{1*}, Duygu ÖZTAŞ²

¹Hacettepe Üni. Sağlık Bil. Fak. Hemşirelik Bölümü

²Ankara Üni. Sağlık Bil. Fak. Ebelik Bölümü

*nrsebru@hotmail.com

Özet: Dünya Sağlık Örgütü sağlığı (1974); “Yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, mental ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir” şeklinde tanımlamıştır. Hastalık ise insan organizmasının çeşitli nedenlerden dolayı ruhsal, bedensel ve sosyal dengesinin bozulması durumudur. Hastalık yalnız biyolojik bir süreç olarak kabul edilemez. Çünkü aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgudur. Bir toplumda hastalık sayılan bir durum, diğer bir toplumda hastalık sayılmayabilir. Değişik kültürlerde bireyin hasta olarak kabul edilmesi, bazı ölçülere göre değerlendirilir. Kültürün tanımına baktığımızda bu ölçülerin neler olduğunu görebiliriz. Kültür, bir grup insan tarafından öğrenilen, paylaşılan, nesilden nesile aktarılan değerler, inançlar, tutum ve davranışlar, örf ve adetler olarak tanımlanmaktadır.

Sağlık hizmeti veren profesyonellere baktığımızda hizmet alanlarla en çok karşılaşan ve en fazla paylaşımı olan grup olarak hemşireler karşımıza çıkmaktadır. Hemşireler yetiştikleri kültürün dışında çok değişik kültürü olan yerlerde çalışmakta ya da değişik inanç ve tutumları olan kişilere hizmet vermektedirler. Bu hizmeti verirken ICN’in yayınlamış olduğu etik kurallara bağlı kalmalıdır. Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) Etik Kodu’ da, hemşireliğe gereksinimin evrensel olduğunu, hemşireliğin özünde; insan yaşamına ve insane haklarına ulus, dil, din, cins, inanç, yaş, politik görüş ve sosyal statü farkı gözetmeksizin değer ve saygı olduğunu belirtir. Hemşirelik temelde kültürel bir olgudur. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve uygulamaları bütüncül hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle kültüre duyarlı hemşirelik bakımı kavramı ortaya çıkmıştır. Kültürlerarası bakım; bir toplumda farklı kültür gruplarından bireylerin ve ailelerin gereksinimlerine duyarlı biçimde sağlanan hemşirelik bakımıdır. Kültürlerarası hemşirelik yaklaşımının gelişiminde insani (humanistik) yaklaşım etkili olmuştur. Kültürlerarası hemşirelik bakımın amacı; kültürlerarası hemşirelik bilgisi geliştirmek, bu bilgiyi hemşirelik uygulamalarına katmak, kültürlerarası kavram, kuram ve uygulamaları hemşirelik eğitimi, araştırma ve klinik uygulamalarla bütünleştirmektir. Kültürlerarası hemşirelik bakımı önemlidir; çünkü, hastalığın ve sağlığın duyuşsal, sosyal, davranışsal ve manevi boyutları vardır. Hastalık ve sağlık durumu, kültür grupları açısından farklılıklar gösterir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Hemşirelik, Bakım, Transkültürel hemşirelik.

Transcultural Nursing

Abstract: Health was defined as “a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity” by World Health Organization (WHO) in 1974. Disease was defined as imbalance in the spiritual, physical and social condition of human organism due to various reasons. Disease can not be regarded as a biological process alone since it is both a social and a cultural phenomenon. A situation considered as a disease in one society can not be considered as a disease in another society. In different cultures acceptance of an individual as a patient is evaluated according to some measures. These measures can be seen when we look at the definition of culture. Culture is defined as values, beliefs, attitudes and behaviors, customs and traditions that is learned, shared, passed down over generations by a group of people.

When we look at health care professionals nurses turn out to be most interfering with health service users. Nurses work at places with very different culture than the culture they grew up and serve people with different beliefs and attitudes. Nurses have to adhere to the ethical guidelines declared by International Council of Nurses (ICN) while serving. ICN Code of Ethics indicates that the need for nursing is universal and there is value and respect regardless of nation, language, religion, sex, creed, age, political affiliation and social status to human life and human rights in the essence of nursing. Nursing is basically a cultural phenomenon and the patient’s cultural values, beliefs and practices is an important part of holistic nursing care. Because of this, concept of culture-sensitive nursing care emerged. Transcultural care is a nursing care that is sensitive to needs of individuals and families from different cultures groups of society. Humanistic approach has been effective in the progress of transcultural nursing approach. The aim of transcultural nursing care is to improve transcultural nursing knowledge, use this knowledge in the nursing practices and integrate transcultural concepts, theories and practices to nursing education, research and clinical practices. Transcultural nursing is crucial since the disease and health has emotional, social, behavioral and spiritual aspects. Disease and health status differs for different cultural groups.

Key Words: Cultur, Nursing, Care, Transcultural Nursing

1. GİRİŞ

Sağlık 1974 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından “Yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, mental ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir” şeklinde tanımlanmıştır. İyilik hali, her birey tarafından, kendi değer ve inanışlarına göre farklı tanımlanmakta, bireylerin iyilik derecesini algılamaları aile, toplum ve içinde yaşadıkları sosyal konumdan etkilenmektedir (1).

Hastalık ise insan organizmasının çeşitli nedenlerden dolayı ruhsal, bedensel ve sosyal dengesinin bozulması durumudur. Hastalık ve sağlık yalnız biyolojik bir süreç olarak kabul edilemez ve sağlığı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (2).

Sağlık ve hastalık aynı zamanda sosyal ve kültürel olgulardır. Bir toplumda hastalık sayılan bir durum, diğer bir toplumda hastalık sayılmayabilir. Bir toplumdaki başka bir topluma değişen hastalık ve sağlık algısı toplumda yaşayan bireylerin sağlık gereksinimleri, kültürel yapılarına göre farklılık göstermektedir. Çoğu zaman, hastalık kavramından bütün insanların aynı durumu anladıkları sanılmaktadır. Oysa, hastalığın tanımı hem toplumdaki topluma hem de zamandan zamana, çağdan çağa değişmektedir (3).

Türk Dil Kurumu’nda kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin anlamına gelmektedir. Kültürün bir diğer tanımı ise literatürde bir grup insan tarafından öğrenilen, paylaşılan, nesilden nesile aktarılan değerler, inançlar, tutum ve davranışlar, örf ve adetler olarak belirtilmektedir (4). Kültürün tanımından da anlaşılacağı gibi kültür geçmişten günümüze kadar aktarılan ve toplumdaki bireyler arasında köprü kuran yazılı olmayan bir bağdır. Toplumlardan toplumlara farklılık gösteren kültür olgusu, bireylerin sağlık, hastalık, mutluluk, hüzn gibi durumları algılama ve yaşama durumlarını da etkilemektedir.

Farklı disiplinler tarafından tanımı yapılan kültür sosyal bilimciler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlar incelendiğinde kültürün üç ana tema üzerinde temellendiği görülmektedir. Kültürün birinci teması incelendiğinde kültür, nesilden nesile aktarılan inançlar, değerler ve davranışlar bütünüdür ve kültür öğrenilmiş bir olgudur. Kültürün ikinci temasında ise kültür, günlük yaşamda karar almada ve günlük yaşamı devam ettirmede kaynaktır. Kültürün üçüncü temasında ise kültür, bireyler arasında oluşan doğal bir süreçtir ve kültürü oluşturan öğeler sorgulanmaz, spontan gelişir şeklinde yer almaktadır (5).

Günlük yaşamın kaynağı olan kültür, bireylerin davranışları üzerinde oldukça etkilidir. Bir toplumun yaşama biçimi olarak da tanımlanabilen kültür, insanın sağlık algısını etkiler. Sosyokültürel hastalıklar kadar, organik hastalıklar da, kültür kaynağından gelen faktörlerin etkisi altındadır. Sağlık, biyolojik ve çevresel faktörler tarafından olduğu kadar sıklıkla kültürel uygulamalar tarafından da belirlenir (5,6). Bireylerin gösterdikleri sağlık davranışları ve sağlık algıları birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Yüzyıllardan beri belli kültürel özelliklerini sürdürebilmek için çaba gösteren toplumlar, bunu sağlık davranışlarına da yansıtmuş ve sağlık sorunlarının çözümünü kültürel yaşamları içerisinde aramışlardır. Örneğin; beslenmenin fiziki, yaşamsal bir gereksinme olduğu, ama neyin nasıl yenileceğini kültür dünyasındaki değer, inanç ve alışkanlıkların belirlediği bilinmektedir. Bireyin yiyecek türleri ve pişirme yöntemleri, uyku alışkanlıkları, giyinme biçimleri, hastalığı tedavi biçimleri, konut kullanım biçimleri, hastalığı algılama tarzları, yenilikleri kabullenme biçimleri kültüre bağlı ve kültürden kültüre değişen özelliklerdir, dolayısıyla kültürün hastalıkların oluşumunda ve algılanışında oldukça önemli etkisi olduğu görülebilmektedir. Çünkü biliyoruz ki, hiçbir insan, içinde bulunduğu kültürden bağımsız olarak davranamaz (1).

Bu noktada yapılacak uygulamalarda sağlık kültürünün nasıl oluştuğu ve şekillendiğini bilmek önemlidir.(7)

Kültürün 4 temel özelliği vardır. Bunlar;

- 1- Kültür öğrenilir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. İnsanlar kendi öz kültürlerini doğuştan itibaren öğrenmeye başlarlar.
- 2- Kültür "paylaşılır".
- 3- Kültür bireyin çevresine "uyumu" dur.
- 4- Kültür "dinamik ve değişen bir süreçtir (1,8).

Kültür; tanımından ve özelliklerinden anlaşılacağı üzere yazılı olmayan, kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumdaki bireyler arasında paylaşılan, doğuştan itibaren farkındalık olmaksızın öğrenilen güçlü bir bağdır. Kültür aynı toplum içerisindeki bireylerin ortak dilidir. Kültür toplumu oluşturan bireyler atarından etkilendiği gibi bireylerin yaşadığı coğrafik konum ve çevre koşullarından da etkilenmektedir. Dünya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan bireyler değişik kültürlere ve dolayısıyla değişik kültürel yapılara sahiplerdir. Kişilerin davranışları, kişilerin sağlık ve hastalık algılarını oluşturduğu gibi sağlık ve hastalık durumunda kişilerin bakım alma, hizmeti talep etme ve tedaviye uyum gibi tüm sağlık uygulamalarına yön verir.

Sağlık kültürüne göre değişen göreceli bir kavramdır Sağlık, biyolojik ve çevresel etmenler tarafından olduğu kadar kültürel etmenlerden de etkilenmektedir. toplumların giderek çok kültürlü yapıya dönüşmesi ve kültüre özgü yeterli bakımın verilmesi gerekliliği hemşireliği önemli derecede etkilemiştir. Sosyal kurallar ve beklentilerdeki değişimler, yeni tıbbi tedavilerin keşfi, teknik sistemlerdeki gelişmeler çağdaş hemşirelik uygulamalarının şekillenmesinde yardımcı olmuştur (9) . Hemşirelik temelde kültürel bir olgudur. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve uygulamaları bütüncül hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Küreselleşen dünyada artık hemşirelik mesleği, tüm topluma ve etnik gruplara birey merkezli bakım vermenin gerekliliğini ve sorumluluğunu benimsemiştir. Bu nedenle, toplumun kültürel gereksinimlerine yanıt verecek kültürel bilgi ve becerilere sahip hemşirelerin yetiştirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Sağlıkla ilgili primer bakım verici olan hemşireler, etkin bir bakım vermek ve bakımın kalitesini arttırmak için toplum içerisindeki bireylerin kültürel farklılıklarına duyarlı olmalı ve kültürlerarası farklılıkları göz önünde bulundurmalarıdır.

Farklı kültürdeki bireylere bakım verme gereksiniminden ortaya çıkan transkültürel hemşirelik ilk defa 1959 yılında bir hemşire antropolog olan Madeleine Leininger tarafından hemşirelik ve felsefik bakışın benzerliği esas alınarak tanımlanmıştır. Leininger Transkültürel Hemşireliği; "hemşirelik bakımında kültürel evrensellik ve kültüre özgünlük sağlayan, farklı kültürlerin karşılaştırmalı araştırma ve analizi üzerine temellenen, sağlık, hastalık, bakım, inanç ve değerlere saygılı bir şekilde, dünyada alt kültür ve kültürlerindeki farklılıkları analiz eden ve karşılaştırmalı çalışma üzerine odaklanan hemşireliğin bir kolu veya alt dalı" şeklinde tanımlamıştır. (6,10,11). Transkültürel hemşireliğin amacı; birey, aile ve grupların kültürel gereksinimlerini karşılamada duyarlı ve etkili bir hemşirelik bakımı sunmak, kültürlerarası hemşirelik bilgisi geliştirmek, bu bilgiyi hemşirelik uygulamalarına katmak, kültürlerarası kavram, kuram ve uygulamaları hemşirelik eğitimi, araştırma ve klinik uygulamalarla bütünleştirmektir (6).

Son elli yılda hemşirelikte kültürlerarası bakım kavramı yeni bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır ve giderek ilgi görmektedir. Farklı kültüre sahip hemşireler, benzer biçimde farklı kültürel özellikleri olan bireylere, ailelere ve toplum gruplarına bakım verirler. Hemşirelik bakımı, bakım alan bireyin kültürel özelliklerinden etkilenir. Bunun yanı sıra, hemşirenin kültürü de planladığı bakım girişimlerini biçimlendirir, hemşirelik bakımını etkiler. Kültürel özgeçmişimiz, sağlık inançlarımızın, değerlerimizin ve sağlık davranışlarımızın oluşmasında önemli bir role sahiptir (12).

Dünyada hemşirelerin de, diğer meslek üyeleri gibi iş olanakları, eğitim, ekonomik nedenlerle ülkelerarası yer değiştirdikleri fark edilmektedir. Pek çok hemşire ülkesi dışında çalışmaktadır, hemşire öğrenciler eğitim amacı ile başka ülkelere ziyaret etmektedirler. Farklı kültürlerle sahip hemşireler, ayrıca kültürlerarası krizin yaşandığı farklı kültür gruplarına örneğin; savaşta askerlere, göçmenlere, sığınmacılara sürekli bakım vermek durumunda kalabilmektedirler. Farklı kültürel özelliği olan bireylerin hastalığı ve sağlığı algılamaları, inanç ve geleneklerinden etkilenir. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve tutumları hemşirelik bakımından yararlanmalarını etkiler. Hemşirelerin ve hastaların kültürel özellikleri örtüşmeyebilir. Hemşirenin de kültürel değerleri, inançları hasta bakımı ile ilgili kararlarını, tutumunu ve uygulamalarını etkiler. Hemşirenin bakım girişimleri bilinçli ya da bilinçsiz biçimde kendi kültüründen etkilenerek şekillenebilir. Bu gerçek göz önüne alınarak, hemşirelik bakımının kültüre uygun verilip verilmediği sorgulanmalıdır. Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN) Etik Kodu' da, hemşireliğe gereksinimin evrensel olduğunu, hemşireliğin özünde; insan yaşamına ve insan haklarına ulus, dil, din, cins, inanç, yaş, politik görüş ve sosyal statü farkı gözetmeksizin değer ve saygı olduğunu belirtir.

Hastaların gereksinimlerini etkili olarak karşılamada bazı araştırmacılar kültürel değerlerin, inançların, uygulama ve tutumların önemini vurgulamış ve bunların bütüncül yaklaşım için gerekli olduğunu bildirmiştir. Küçük etnik gruplar hakkında bilgi yetersizliği, onların gereksinimlerini karşılamada hemşirelerin yetersiz olmalarına ve bu nedenle olumsuz tutuma kaymalarına neden olmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin, çağdaş tıp anlayışına uygun olduğu ölçüde kültürlerle de uygun olması gereklidir. Kültürel özellikleri dışlayan bir sağlık hizmet modeli, halk tarafından beğenilerek, istenerek ve verimli bir biçimde kullanılamaz (3,13). Sağlığın gelişmesi, ilerletilmesi, halka sunulması, sağlık hizmeti alımını etkileyen kültür örüntüsü, sağlık hizmetinin sunulması, hizmetin alımı ve hizmetin kalitesini etkilemektedir. Sağlık personelinin halka istenen düzeyde sağlık hizmeti sunabilmesi, hizmetlerin sunulan kişiler tarafından kabul edilmesi, hizmetlere halkın katılımının sağlanması ve halkın konu ile ilgili eğitilebilmeleri için toplumun kültürel özelliklerinin çok iyi bilinmesi ve tanınması kaçınılmaz bir koşuldur.

Hemşireler kültürel faktörleri, kendi kültürlerini, bakım verdikleri hastaların ve ailelerinin kültürlerini bilmeli ve değerlendirmelidir. Hastanın kültürünü dikkate alarak, saygı ve anlayış göstermeli, bu kültürün sağlığı destekleyici yönlerinden yararlanmalıdırlar. Bireylerin kültürlerinden kaynaklı herhangi bir sağlığı bozucu bir yönü varsa uygun müdahaleyi yapmalıdırlar.

Kültürlerarası hemşirelikte dört kavram tanımlanır (8);

- 1- Hemşire kültürlerarası bakım personeli,dir,
- 2- Birey kültürel varlık olup, kendi kültürel özgeçmişinden ayrı düşünülemez,
- 3- Çevre kültürel kapsamdır,
- 4- Sağlığın doğası ve anlamı, kültürden kültüre göre değişir. Kültürlerarası bakım; bir toplumda farklı kültür gruplarından bireylerin ve ailelerin gereksinimlerine duyarlı biçimde sağlanan hemşirelik bakımıdır.

Uluslararası Hemşireler Birliği (ICN), Amerikan Hemşirelik Akademisi ve Transkültürel Hemşirelik Derneği tarafından temeli sosyal eşitlik, adalet ve bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran, bütüncül ve kültürel içerikli bakım vermeyi amaçlayan ve tüm dünyada hemşirelik uygulamaları için ortak bir dil oluşturmayı hedefleyen bir rehber hazırlanmıştır. Hazırlanan bu rehber 12 temel standarttan oluşmaktadır. Bu standartlar;

- 1.Sosyal Adalet
2. Eleştirel Bakış
3. Kültürel Farkındalık
4. Kültüre Dayalı Bakım
5. Kültüre Dayalı Sağlık Bakım Sistemleri ve Organizasyonları
6. Hasta Savunuculuğu ve Güçlendirme
7. Multikültürel İşgücü
8. Eğitim ve Öğretimde Kültüre Dayalı Bakım
9. Kültürlerarası İletişim
10. Kültürlerarası Liderlik
11. Politika Geliştirme
12. Kanıta Dayalı Uygulamalar ve Araştırmalar (14).

2. SONUÇ

Sonuç olarak hemşirelik temelde kültürel bir olgudur. Hastanın kültürel değerleri, inançları ve uygulamaları bütüncül hemşirelik bakımının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle kültüre duyarlı hemşirelik bakımı kavramı ortaya çıkmıştır. Kültürlerarası bakım; bir toplumda farklı kültür gruplarından bireylerin ve ailelerin gereksinimlerine duyarlı biçimde sağlanan hemşirelik

bakımıdır. Kültürlerarası hemşirelik yaklaşımının gelişiminde insani (humanistik) yaklaşım etkili olmuştur. Kültürlerarası hemşirelik bakımın amacı; kültürlerarası hemşirelik bilgisi geliştirmek, bu bilgiyi hemşirelik uygulamalarına katmak, kültürlerarası kavram, kuram ve uygulamaları hemşirelik eğitimi, araştırma ve klinik uygulamalarla bütünleştirmektir. Kültürlerarası hemşirelik bakımı önemlidir; çünkü, hastalığın ve sağlığın duyuşsal, sosyal, davranışsal ve manevi boyutları vardır.

3. KAYNAKLAR

- 1.) Bolsoy, N. ve Sevil, Ü., (2006). Sağlık-Hastalık Ve Kültür Etkileşimi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergis
- 2.) Öncel, S., (1997). Kültürel yapı ile sağlık hastalık ilişkisi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 13(1-3): 177-184.
- 3.) Cırhinlioğlu, Z., (2001). Sağlık Sosyolojisi. 1. Basım, Nobel Yayınevi, Ankara, 2001.
- 4.) Türk Dil Kurumu (TDK), 2012. Erişim Adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f8d1533d72138.01980270. Erişim Tarihi: 03.02.2012
- 5.) Nies, A. M., McEwen, M., (2007) Community/Public Health Nursing Promoting The Health Of Populations (4th ed.), Canada:Saunders Elsevier.
- 6.) Tortumoğlu, G.; (2004). Transkültürel Hemşirelik Ve Kültürel Bakım Modeli Örnekleri. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi; 8(2).
- 7.) Birol L (1997). Hemşirelik Süreci, 3. Baskı, Etki Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir.
- 8.) Bekar, M., (2001). Kültürler arası (transkültürel) hemşirelik. Toplum ve Hekim 6(2):136-141.
- 9.) İz-Başalan, F. ve Temel-Bayık, A. (2009). Hemşirelikte Kültürel Yeterlik. Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi; 5(17):51-58
- 10.) Lundy, S. K., Janes, S.(2009) Community Health Nursing Caring for The Public's Health. (2nd ed.), U.S.A.:Jones and BarlettPublishers.
- 11.) Tortumoğlu, G., Okanlı, A. Ve Özer, N. (2004). Hemşirelik Bakımında Kültürel Yaklaşım ve Önemi. Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi; 2-14.
- 12.) Temel-Bayık, A., (2008). Kültürlerarası (Çok Kültürlü) Hemşirelik Eğitimi* Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi; 11: 2.
- 13.) Velioglu, P. (1999). Hemşirelikte kavram ve kuramlar. Alaş Ofset. İstanbul.
- 14.) Douglas, M., K. (2011), Standarts of Practice for Culturally Competent Nursing Care: 2011 Update. Journal of Transcultural Nursing; 22(4): 317-333.

dkaratas@health.ankara.edu.tr